

Горица Томић¹
Крагујевац

МЕХАНИЗМИ МОДИФИКАЦИЈЕ УСТАЉЕНИХ ИЗРАЗА У НОВИНСКИМ НАСЛОВИМА НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ²

Предмет овог рада јесте 109 модификованих устаљених израза у насловима новинских чланака на енглеском језику који су објављени у онлајн издањима научнопопуларног часописа *New Scientist* у периоду од јануара 2009. до јануара 2019. године. Наиме, устаљене изразе, у изворном облику или модификоване на формалнограматичком и лексичко-семантичком плану, новинари користе пре свега у насловима с намером да на кратак и ефектан начин информишу и привуку пажњу читалачке публике (Силашки и др. 2009: 178). С обзиром на то, циљеви истраживања су следећи: утврђивање механизма модификације устаљених израза и њихове заступљености у истраживачком корпусу, оцена успешности модификације у контексту комуникативног догађаја о којем се извештава, као и утврђивање извора из којих су устаљени изрази најчешће црпљени. С обзиром на природу предмета и циљева истраживања, интерпретативна и контекстуалнологичка метода наметнуле су се као доминантне. Анализа је показала да су устаљени изрази, ексцерпирани из различитих извора, модификовани на пет начина, као и да је у одређеном броју њих упошљено више од једног механизма. Када је у питању успешност анализираних модификација, она је утврђена у већем или мањем обиму код готово свих примера.

Кључне речи: устаљени израз, модификација, новински наслов, енглески језик

1. Уводна разматрања

Једна од области у којима језик показује своју моћ да утиче на друштво јесте и област медија, пре свега штампаних, у којима новински дискурс активно обликује мишљење и свест читалаца. Новинари, наиме, настоје да убеди читаоце да су њихови описи и тумачења датих догађаја једини рационални и исправни (Ричардсон 2007: 64–65). У аргументовању својих виђења одређеног комуникативног догађаја и наглашавању одређених значења новинари се врло често стратешки одлучују за коришћење различитих (модификованих) устаљених израза (Петровић 1997: 14). Њиховом употребом, посебно у новинским насловима, као једној врсти препоруке за даље читање, остварује се једна од примарних функција наслова – привлачење пажње читалаца (Ружић 2012: 192). С друге стране, у разумевању на тај начин структурираних наслова читалац често мора да уложи знатан когнитивни напор и да буде упознат не само са актуелним догађањима у својој језичкој и културној заједници већ и шире (Силашки и др. 2009: 176). Уз то је новински медији у односу на друге мас-медије особен и по томе што је просторно ограничењу и што информације представљене на овај начин остају дуже у читаоачевом видокругу, пружајући му могућност да се дуже задржи на самом тексту и да га самим тим боље сагледа и запами (Петровић 1989: 13–14).

1 gorica.tomic@filum.kg.ac.rs

2 Краћа верзија овог рада усмено је саопштена на XI научном скупу младих филолога Србије одржаном на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 30. марта 2019. године. Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: *Динамика структуре савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Узимајући у обзир горенаведена својства новина као средства којим се, пре свега, преносе поруке од новинара до читалаца, не изненађује заступљеност (модификованих) устаљених израза, пре свега у наслову (Петровић 1989: 16). Дручичије речено, у вербалној организацији новинског текста у којој су основна начела – начело информативности, односно изражајности и сликовитости у изразу (посебно у наслову), (модификованим) устаљеним изразима припада кључни значај (Петровић 1989: 26, 31). Овим се може објаснити и зашто већина читалаца обично памти само више нивое макроструктуре новинског чланка, као што је наслов (Лакић 2009: 93). Наиме, употребом ових експресивних језичких средстава у наслову новинари субјективно сажимају остатак новинског чланка (Лакић 2009: 93), вреднују различите друштвене појаве и догађаје, изражавају и преносе (мање или више успешно) различита убеђења, конотативно боје новински дискурс, фамилијаризују се са публиком, градећи једну посебну врсту фразеологије – новинску фразеологију (Петровић 1989: 33–37; Силашки 2012: 201).

У вези с фразеологијом у науци о језику наводимо и писање Д. Мршевић Радовић (1987: 11–12; 2008: V–VI) да се фразеологија већ дужи временски период посматра као „један од најважнијих извора за реконструкцију језичке слике света”, и да ће се њене основне јединице, фразеологизми (идиоми, идиоматске фразе, устаљене фразе (пословице, изреке и сл.), фразеолошки обрти (изрази, конструкције), устаљени обрти ((конструкције), фраземи)), као „вишелексемни спојеви, целовитог значења и релативно устаљеног лексичког састава, као експресивне јединице које се репродукују у језику, понашати, слично пословицама и изрекама, као повољна „спремишта” за најразличитије културне садржаје”.³ Наведеним својствима устаљених израза додајемо и њихову информативност (Драгићевић 2009: 41).⁴

Ослањајући се, дакле, на претходно наведена својства новинског стила релевантна за нашу тему, на основна својства устаљених израза која их и „препоручују” за употребу у новинском стилу, посебно наслову, као и на чињеницу да модификација представља непресушан извор креативности (Врбинц, Врбинц 2011: 78), у раду се усредсређујемо на анализу новинских наслова на енглеском језику у чијој се подлози налазе модификовани устаљени изрази који, између осталог, обухватају и идиоме, клишее, наслове песама, књига, филмова, цитате, крилатице и сл. (Џекендоф 1995, према Глуксберг 2001: 68).

2. Предмет, циљеви и методологија истраживања

С циљем да покажемо који се све, из којих извора, у којем облику и у коју сврху устаљени изрази јављају у насловима једног научнопопуларног часописа, као и да утврдимо њихову успелост у непосредном комуникационом контексту, анализирали смо корпус од 109 модификованих устаљених израза у насловима чланака на енглеском језику који су објављени у онлајн издањима часописа *New Scientist* у периоду од јануара 2009. до јануара 2019. године. У питању је часопис с дугом традицијом (покренут 1956. године) у којем се обрађују теме из области науке и технологије и чијим смо вишегодишњим праћењем уочили тенденцију употребе (не)модификованих устаљених израза у насловима чланака. Додатна мотивација за одабир баш овог новинског жанра била је та што, колико нам

3 На релативну постојаност ових израза у језичкој пракси, посебно у новинском стилу, пажњу скреће и В. Петровић (1982: 103).

4 Више о флексибилности, семантичкој композитивности, идиоматизованости и др. својствима устаљених израза може се прочитати у К. Кајпер (2017: 96–98).

је познато, ранијим сличним истраживањима он није био обухваћен (уп. нпр. Кајпер 2007; Врбинц, Врбинц 2011). Да истражимо изворе из којих су устаљени изрази у насловима чланака из овог новинског жанра ексцерпирани мотивисало нас је писање В. Петровић (1997: 15) да на избор фразе у публицистичком стилу „утичу више поједини нејезички чиниоци [...], профил и концепција новина, жанр, тематика и сл.“ Даље, за анализу наслова одлучили смо се и због тога што наслов, уз главни догађај, представља један од два обавезна дела новинског наратива (Лакић 2009: 97), али и због његове специфичне двоструке функције, а то су „разумевање и привлачење пажње на цео текст новинског чланка“ (Силашки и др. 2009: 176). Критеријум за одабир наслова била је, дакле, њихова изграђеност на темељу различитих устаљених вишелексемских спојева. Као контролне изворе устаљених изреча користили смо: *NTC's American Idioms Dictionary* (Спирс 2000), *The Oxford Dictionary of Idioms* (Сифринг 2004), *A Dictionary of Catch Phrases, British and American, from the Sixteenth Century to the Present Day* (Партриц 2005), *The Oxford Dictionary of Proverbs* (Спик 2008), различите онлајн речнике енглеског језика (в. одељак Извори) и *Google* претраживач.

С обзиром на природу предмета и циљева истраживања, интерпретативна и контекстуалнолојичка метода наметнуле су се као доминантне. Примери наслова из истраживачког корпуса најпре су груписани у односу на утврђене механизме модификације устаљених изреча.⁵ Механизме (а)–(д), уз одређен број анализираних и продискутованих примера наслова, у наставку дајемо према њиховој заступљености у корпусу, од најзаступљенијег до оног најмање заступљеног.⁶ Уз сваки наслов дат је и датум онлајн издања у којем је чланак објављен. У одређеном броју наслова уочено је комбиновање два или, ређе, више механизма модификације, због чега смо ове наслове анализирали и продискутовали засебно, након наслова у групама (а)–(д). Са циљем испитивања успешности овако модификованих устаљених изреча као критеријум се наметнула (не)оствареност њихове логичке повезаности са остатком текста.

3. Анализа корпуса са дискусијом

(а) Као најзаступљенији, у 61 наслову, утврђен је механизам модификације устаљеног изреча у којем је једна или, ређе, више речи замењена другом, постојећом, најчешће фонолошки сличном (в. пр. (11) и (23)) или фонолошки идентичном речју (в. пр. (8)), односно новотвореницом (нпр. лексичком сливеницом, као у примерима (3), (10) и (21)), с намером да се значење устаљеног изреча конкретизује (Петровић 1997: 17).⁷ У вези с овде уоченим сливеницама скренули бисмо пажњу на писање А. Лерер (2007: 128, 132) да је за њих уобичајено да се јављају у насловима у штампи због тога што, као необичне лексичке тво-

5 Ово, наравно, не значи да се одређени наслови не могу тумачити на неки други начин, тј. као производ неког другог механизма модификације. Такође, што се неких додатних механизма модификације устаљених изреча у енглеском језику тиче, али на квалитативно друкчијем истраживачком корпусу, в., нпр. Врбинц, Врбинц (2011).

6 Због просторне ограничености у раду, нажалост, нисмо у могућности да свих 109 модификованих устаљених изреча представимо, анализирамо и продискутујемо, али се надамо да смо одабраним примерима ипак успели да укажемо на њихово значајно присуство у научнопопуларном новинском жанру.

7 Чињеница да је овај механизам модификације утврђен као најзаступљенији у корпусу не треба да изненађује узимајући у обзир резултате неких ранијих истраживања у којима је закључено да су лексичка померања у устаљеним изразима најчешћа (в., нпр. Петровић 1982: 111).

ревине, привлаче читаоце да прочитају цео новински текст. Даље, у мањем броју модификованих израза забележили смо и замену речи другом речју из истог семантичког поља (в. пр. (1) и (15)) или њеним синонимом (в. пр. (6)). Такође је утврђено да међу врстама речи које подлежу замени предњаче именице. Наиме, замена именице, готово увек другом именицом, извршена је у више од половине примера. Међу упошљеним устаљеним изразима налазимо наслове популарних песама, књига, романа, новела, драма, сонета, ТВ серија, филмова, али и изреке, пословице, идиоме, чиме је несумњиво постигнута већа изражајност и сликовитост у извештавању. Ипак, најважније је да је извршеним изменама на лексичко-семантичком плану ових устаљених израза у готово свим примерима остварена логичка веза између наслова и теме чланка и да се модификације могу сматрати успешним. Илуструјемо примерима:⁸

- (1) *Fly me to the sun* (31. 3. 2018) [У наслову Синатрине песме *Fly Me to the Moon* реч *moon* успешно је замењена речју *sun* из истог семантичког поља небеских тела будући да је тема чланка слање свемирског брода до Земљи најближе звезде, тј. Сунца.]
- (2) *Shaking the ice* (10. 3. 2018) [Идиом *break the ice*, у значењу „пробити лед” (Милосављевић 2007: 166), овде је употребљен у наслову чланка о „климавим” покушајима да се бродови заробљени у залеђеним морима ослободе само потресима санти леда (због чега и замена речју *shake*).]
- (3) *Welcome to the uglyverse* (3. 3. 2018) [Као инспирација за овај необичан наслов послужио је један други наслов – наслов књиге о универзуму *Welcome to the Universe*. Наиме, реч *universe* овде је замењена сливеницом *uglyverse* (<*ugly* + *universe*) у којој је аутор успео да „спакује” више значењског материјала и да на краћи и ефектнији начин пренесе виђење да наш универзум и није баш тако леп као што мислимо да јесте.]
- (4) *The taming of the you* (24. 2. 2018) [Наслов Шекспирове драме *The Taming of the Shrew*, у нешто измењеном облику, употребљен је као интригантан увод у причу о томе да је човек, да би могао да припитомљава животиње, у ствари први био припитомљен.]
- (5) *World without sand* (17. 2. 2018) [Модификовани наслов романа (касније и ТВ серије) *World Without End* аутор чланка искористио је да би скренуо пажњу јавности на драгоценост и значај песка као ресурса, али и на напоре човечанства да се он сачува.]
- (6) *A pop of the hard stuff* (10. 2. 2018) [Заменом речи *drop* из наслова књиге *A Drop of the Hard Stuff* њој синонимном речју *pop* аутор је настојао да читаоце заинтересује за чланак о томе да енергетска пића нарушавају здравље деце и да би због тога требало забранити њихову продају млађима од 16 година. Узимајући у обзир тему чланка и чињеницу да се лексичка јединица *hard stuff* односи на алкохолна, а не енергетска пића, не можемо рећи да је овако структурирани наслов довољно информативан и успео.]
- (7) *From Russia with laughs* (23. 12. 2017) [Наслов другог филма из серије филмова о тајном агенту Џејмсу Бонду *From Russia with Love* успешно је и домишљато модификован у наслову чланка о томе да су у Русији поједини

8 Курзивом су дате речи које су послужиле као замена у наслову новинског чланка.

- британски научници због предмета и резултата својих истраживања по-
стали предмет исмевања.]
- (8) *Herd but not seen* (9. 12. 2017) [Вешто измењен наслов књиге *Heard But Not Seen* аутор чланка искористио је да упозори читалачку публику на опасност од истребљења која прети крдима гнуа и других крупних сисара у афричкој пустињи Калахари.]
- (9) *I'll knock your blockchain off* (2. 12. 2017) [Изграђен на темељу идиома *knock one's head/block off* у значењу „разбићу ти главу” (Милосављевић 2007: 37), овај наслов се односи на борбу која се води око дигиталне валуте биткоина.]
- (10) *Heard it through the spacevine* (3. 6. 2017) [Модификовани идиоматски израз *hear (sth) through/on the grapevine* добро је послужио аутору чланка да на један краћи и ефектнији начин извести читаоце о резултатима слушавања Јупитерових природних сателита. Додајмо и да је аутор у замени речи *grapevine* прибегло творбеном поступку лексичког сливања, стварајући на тај начин сливеницу *spacevine* (<*space* + *grapevine*).⁹]
- (11) *Every dog has his DNA* (18. 3. 2017) [Овај необичан наслов у чијој се подлози налази пословица *every dog has his/its day*, у значењу „свакоме се понекад укаже срећна прилика” (Милосављевић 2007: 87), односи се на псе на којима су урађена одређена испитивања и чији су резултати помогли у откривању генетских фактора који утичу на формирање људске личности.]
- (12) *Gone to the logs* (4. 2. 2017) [С обзиром на то да се дати наслов односи на загађење ваздуха које узрокују пећи на дрва, а да се идиоматски израз *go to the dogs* користи у значењу „пропадати” (Милосављевић 2007: 88), не можемо рећи да он довољно јасно упућује на тему чланка, односно да је успео.]
- (13) *Don't worry, bee happy* (8. 10. 2016) [Наслов популарне песме *Don't Worry, Be Happy* у нешто измењеном облику нашао се у наслову чланка о резултатима истраживања која показују да пчеле, баш као и људи, имају емоције и да су склоне променама расположења.]
- (14) *The droid is my shepherd* (28. 5. 2016) [Замена речи *Lord* у стиху *the Lord is my shepherd* из Псалама 23 речју *droid* резултирала је духовитом, али и успелом алузијом на роботе-фармере који чувају стоку на аустралијским фармама.]
- (15) *Fly me to the stars* (16. 4. 2016) [уп. пр. (1)]
- (16) *Brewing bad* (23. 5. 2015) [Модификовани наслов ТВ серије *Breaking Bad* аутор чланка успео је да би на један занимљивији начин увео читаоца у причу о справљању психоактивних материја у кућним условима и његовим могућим последицама.]
- (17) *Shall I compare thee to a line of code?* (20. 12. 2014) [Стих *Shall I compare thee to a summer's day?* из једног од Шекспирових најпознатијих сонета – сонета број 18 – у нешто измењеном облику искоришћен је као инвентиван, али и духовит увод у чланак о једној новој врсти поезије, тзв. кодираној поезији.]

9 Ова новотвореница могла би се тумачити и као резултат поступка аналогije.

- (18) This means *spore* (13. 12. 2014) [Заменом речи *war* њој фонолошки сличном речју *spore* у наслову филма *This Means War* аутор је намеравао да на необичан и шаљив начин скрене пажњу читалаца на рат који се води у свету гљива.]
- (19) *Smells and the City* (7. 6. 2014) [Нешто измењени наслов популарне ТВ серије *Sex and the City* овде се односи на разлоге због којих градови, према мишљењу аутора чланка, не би требало да изгубе своје особене (непријатне) мирисе.]
- (20) *Of lice and men* (3. 11. 2012) [Измењени наслов Стајнбекове новеле *Of Mice and Men* нашао се у овом атипичном наслову чланка о фасцинантним, али и непријатним резултатима истраживања дуге и „присне” везе између ваши и људи.]
- (21) *Keeping up e-pppearances*¹⁰ (19. 2. 2011) [Идиом *keep up appearances*, у значењу „правити се као да је све у најбољем реду; одржавати привид” (Милосављевић 2007: 21), вешто је и успешно модификован с намером да се читаоцима укаже на начине на које могу да сакрију непријатне податке о себи на интернету и тако сачувају добар углед.]
- (22) *Every cloud has an electric lining* (27. 11. 2010) [Модификујући пословицу *every cloud has a silver lining*, у значењу „свако зло има своје добро” (Милосављевић 2007: 63), аутор је успео да на један неконвенционалан начин уведе причу о томе да боја олујног ветра или тзв. велике црвене пеге на Јупитеру може бити последица квантног дејства које би се у будућности могло користити и за производњу електричне енергије на Земљи.]
- (23) *Primates of the Caribbean* (24. 7. 2010) [Фонолошка сличност између речи *pirates* у наслову популарног филма *Pirates of the Caribbean* и речи *primates* овде је одлично послужила аутору да на инвентиван начин уведе причу о лобањи која сведочи о изумрлим приматима са Кариба.]
- (24) *Alice's adventures in algebra* (19. 12. 2009) [Заменом речи *wonderland* из наслова романа *Alice's Adventures in Wonderland* речју *algebra* аутор читаоцима износи теорију према којој чувени роман Луиса Керола заправо представља пишево критичко исмевање колега математичара (јер је и сам Керол био математичар) на Универзитету у Оксфорду.]
- (25) *The shape of gifts to come* (19. 12. 2009) [Незнатно модификовани наслов књижевног дела *The Shape of Things to Come* Х. Ц. Велса домишљато је искоришћен у наслову чланка о неким од најновијих производа које нам је даровала савремена технологија.]

(б) Други најзаступљенији механизам модификације у корпусу, који смо забележили у 18 наслова, представља скраћење изворног облика устаљеног израза, при чему је најчешће изостављен његов предикатски део, што потврђују и примери (26–29), (32), (34) и (38). Као и у претходној групи, и овде су као подлога за наслове послужили различити устаљени изрази, пре свега, идиоми, али и наслови романа, реплике, пословице, дечје игре. Даље је важно истаћи да смо у овој групи наслова приметили највише огрешења о семантику устаљеног израза,

¹⁰ e-pppearances <e- + appearances.

односно да су намеравана значења и импликације које ови наслови носе недовољно информативни. Могуће да би модификација овде упошљених устаљених израза помоћу неког другог механизма била успешнија, а самим тим и ефективнија. Илуструјемо примерима:

- (26) *Easy on the olive oil?* (23. 6. 2018) [Овако модификовани идиом *go easy on (with) something*, у значењу „узимати што штедљиво” (Милосављевић 2007: 95), односи се на преиспитивање користи медитеранског начина исхране чији је један од најважнијих састојака маслиново уље.]
- (27) *Tiger by the tail* (6. 5. 2017) [Незнатно скраћени идиом *have a tiger by the tail*, у значењу „пустити се у опасан подухват, који се може завршити катастрофално” (Милосављевић 2007: 327), искоришћен је овде с намером да се читалац заинтригира и на несупаран начин информише о потрази једног конзервационисте за двама тасманијским тигровима за које се иначе верује да су изумрли.]
- (28) *Up your nose* (10. 6. 2017) [Формално редукујући идиом *get (right) up somebody's nose*, у значењу нервирати кога, аутор је покушао да исти дезидиоматизује¹¹ и повеже с темом чланка о негативном утицају парфема на човеково здравље. Узимајући у обзир тему чланка и намеравано значење поруке у наслову, ову бисмо модификацију оценили као мање успелу.]
- (29) *Out like a light* (4. 3. 2017) [Скраћени облик идиома *go out like a light*, у значењу „пасти одмах у дубок сан” (Милосављевић 2007: 196) или у несвест, у овом наслову упошљен је с намером да се скрене пажња на чињеницу да начин на који анестезија делује и даље представља непознаницу, као и да би сазнање о томе могло да допринесе разрешењу мистерије несвесног стања.]
- (30) *In from the cold* (26. 3. 2016) [Наслов детективског романа *The Spy Who Came in from the Cold* Џона ле Кареа скраћен је тако да се његовим преосталим делом читалац уведе у причу о новооткривеним тајнама ледене и мало познате планете Плутон.]
- (31) *Beam me up* (15. 10. 2016) [У основи овог наслова нашла се чувена реплика *Beam me up, Scotty* капетана Керка из научнофантастичне серије *Звездане стазе*. Она је, у нешто скраћеном облику, искоришћена као увод у причу о сонди на ласерски погон која може да дође до Проксима Кентаури, звезде најближе Сунчевом систему. Међутим, чини се да је ова и оваква модификација датог устаљеног израза ипак била недовољна јер наслов не упућује довољно јасно на тему чланка.]
- (32) *Line in the sand* (10. 9. 2016) [Скраћени облик идиома *draw a line in the sand*, у значењу „повући црту” (Милосављевић 2007: 197), овде се односи на дрворед посађен у Сахари у дужини од 5.000 миља не би ли се спречио процес дезертификације, односно даљег ширења ове пустиње. Иако се логичка веза између овако структурираног наслова и теме чланка (додуше тек након његовог читања) да уочити, ипак смо мишљења да би проширењем овог устаљеног израза за, рецимо, сам назив пустиње, наслов био информативнији, а самим тим и успелији.]

11 Термин је преузет из Прћић (2016: 161).

- (33) Out with the old (15. 10. 2016) [Модификовани устаљени израз *out with the old*, in with the new овде се односи на пресађивање јајника мишевима, што их подмлађује и што им продужава живот. Иако занимљив покушај да се скрене пажња на дату тему, не можемо рећи да је овакав наслов и довољно индикативан.]
- (34) Whale of a time (10. 9. 2016) [Скраћени облик идиома *have a whale of a time*, у значењу „диван провод” (Милосављевић 2007: 351), одлично је искоришћен као наслов за чланак о користима (па и добром проводу) које арктички китови имају од климатских промена, првенствено топљења леда.]
- (35) Old dog new tricks (25. 5. 2013) [С намером да се негативно значење упошљене изреке *you can't teach an old dog new tricks* – „матор се коњ не учи” (Милосављевић 2007: 88) – оповргне, а неконвенционално структуриран наслов доведе у логичку везу са темом чланка, тј. резултатима истраживања који показују да људи у старости не губе способност да уче као што деца уче, само ако знају прави начин, аутор се, рекли бисмо, оправдано одлучио за њено скраћење.]
- (36) All work, no play (23. 2. 2013) [Пословица *all work and no play makes Jack a dull boy* скраћена је с намером да се на сажет и ефектан начин читаоци уведу у причу о томе зашто је детињство неандерталаца трајало краће од детињства човека данашњице.]
- (37) Mirror, mirror (2. 11. 2013) [Добро познати устаљени израз *Mirror, mirror on the wall, who's the fairest of them all?* овде је скраћен да би се на нешто необичнији начин скренула пажња читалаца на експеримент са одразом у огледалу који човеку може помоћи у конструисању идентитета. Премда је огледало важан део ове новинске приче, чини се да би порука у наслову била јаснија да је упошљен неки други механизам модификације или више њих.]
- (38) A new leaf (8. 5. 2010) [Незнатно измењени идиом *turn over a new leaf*, у значењу „окренути други лист” (Милосављевић 2007: 189), односи се на једну нову технологију која научницима даје могућност да сами дизајнирају облике лишћа биљака.]

(в) Трећи најзаступљенији механизам у корпусу обрнут је у односу на претходни будући да је у њему дошло до проширења устаљеног израза.¹² Устаљени изрази на којима су ови наслови изграђени представљају наслове филмских остварења и стихове песама. Чињеница да смо забележили само четири наслова модификована на овај начин не треба да изненађује јер је, као што смо већ истакли, у наслову новинског чланка веома битно остварити начело економичности у изразу. Илуструјемо примерима:

- (39) Life, but not as we know it¹³ (23. 1. 2016) [Проширени наслов филма *Life as We Know It* овде је искоришћен с намером да се читалачка публика упозори на опасност од вируса који би могли да испишу једну нову историју живота на планети Земљи.]

¹² Речи којима је устаљени израз проширен дате су курсивом.

¹³ Иако овакве и сличне модификације најчешће имају једнократно комуникативно дејство (Петровић 1997: 18; Лерер 2007: 129; Кајпер 2007: 95; Фејзбергс 2007: 242), вреди напоменути да смо идентичан наслов уочили у два ранија онлајн издања истог часописа из 2009. и 2015. године.

(40) *Dude, where's my robot car?* (14. 2. 2015) [Узимајући у обзир чињеницу да се у чланку говори о роботима-аутомобилима који ће се у будућности користити за превоз људи, проширење наслова филма *Dude, Where's My Car?* за именицу *robot* може се оценити као успешно.]

(41) *Party like it's n=1999* (21. 12. 2013) [Будући да се у чланку представља најефикаснији начин на који се учесници једне забаве на крају исте могу изљубити у знак поздрава, може се рећи да је стих *party like its 1999* из Принсове песме *1999* овде вешто, оправдано и успешно проширен.]

(г) Четврти према заступљености у корпусу са само три наслова јесте механизам промене редоследа речи у устаљеном изразу.¹⁴ Наиме, овим неочекиваним, али упечатљивим модификацијама, намере аутора биле су да се читаоци задрже на насловима и заинтересују да прочитају целе чланке у којима се указује на нека важна дешавања у свету који нас окружује и који, чини се, не престаје да нас изненађује, али и на начине на које тај исти свет доживљавамо. Илуструјемо примерима:

(42) *Believing is seeing* (9. 4. 2016) [Модификована изрека *seeing is believing*, у значењу „што се очима види, то се верује” (Милосављевић 2007: 287), овде се односи на то како људски мозак заиста доживљава свет.]

(43) *Don't get even, get mad* (9. 2. 2013) [Променом редоследа речи у идиому *don't get mad, get even* настојало се указати на позитивне стране емоције као што је љутња.]

(44) *Riches to rags* (10. 2. 2018) [Овако преобликовани идиом (from) *rags to riches* односи се на, барем према виђењу аутора овог текста, чињеницу да човечанство готово да не може да живи, а да истовремено не уништава планету Земљу.]

(д) Као најмање заступљен, у само два наслова, утврђен је механизам „интервенције” на граматичком плану устаљеног израза. Илуструјемо примерима:¹⁵

(45) *Mind the gaps* (25. 3. 2017) [Устаљени израз *mind the gap* којим се путници у лондонском метроу опомињу да приликом уласка и изласка из воза обратe пажњу на рупу између перона и колосека аутор је модификовао заменом сингуларног плуралним обликом именице у намери да читаоцима скрене пажњу на „рупе” у мозгу захваљујући којима су паметни.]

(46) *Growing skills: A scientific guide to greener fingers* (3. 3. 2018) [У овом наслову придев у позитиву из идиома (have) *green fingers*, у значењу „имати смисла за сађење и гајење биљака, бити добар баштован” (Милосављевић 2007: 113), модификован је у облик компаратив с намером да се представе неки нови начини на које се могу унапредити баштованске вештине и знања.]

У преосталом 21 примеру уочено је комбиновање неких од претходних пет механизма модификације, чиме је реконструкција устаљеног израза, али и правилно тумачење намераваног значења поруке у наслову сложљено. Међутим, без обзира на ове вишеструке модификације, сви наслови су с мање или више успеха логички повезани са остатком текста. Тако су, нпр. у насловима

14 Речи којима је промењен редослед дате су курсивом.

15 Граматичка „интервенција” дата је курсивом.

у (48), (50), (54), (55), (57) и (58) комбиновани механизми замене једне речи другом и скраћења, које је некада минимално, као у (57) у којем је само узвик *O* изостављен. Наслов у (51) резултат је комбиновања механизма скраћења и граматичке „интервенције” којом је овога пута облик плурала замењен обликом сингулара. Наслов у (53) настао је заменом једне речи другом и „интервенцијом” на граматичком плану у којој је финитни облик замењен нефинитним обликом глагола. Комбинацију механизма замене и промене редоследа речи бележимо у наслову у (49). Скраћење и промена редоследа речи упошљени су у примеру (52), а скраћење, а затим и проширење у примеру (47). Замену речи другом речју и проширење налазимо у наслову у (59). У само једном примеру, тј. у (56), запажамо комбиновање чак три механизма: скраћења, замене речи другом речју и промену редоследа речи у односу на изворни облик устаљеног израза. Међу устаљеним изразима у подлози наслова из ове групе налазимо идиоме, пословице, изреке, филмске реплике, драмске стихове, крилатице, наслове поема, романа и филмова.

- (47) *Theory of not quite everything* (14. 4. 2018) [Модификовани наслов популарног филма *The Theory of Everything* послужио је аутору као интригантан увод у причу о наговештајима једне нове, боље, али не и пријатне теорије која би могла да уједини теорију гравитације и квантну теорију.]
- (48) *Do no evil?* (10. 2. 2018) [Модификована пословица *see no evil, hear no evil, speak no evil* упошљена је у овом наслову с намером да се читалац заинтересује да прочита цео чланак и тако подстакне на размишљање о томе да ли су Гугл и Фејсбук заиста добри за своје кориснике. На одлуку аутора да овако структурира наслов чланка вероватно је утицала и Гуглова крилатица „*Don't be evil!*”]
- (49) *In what? We trust* (28. 10. 2017) [Крилатица САД-а *In God we Trust* овде је двоструко и вешто модификована не би ли се сами читаоци запитали како смо изгубили веру у све и на који начин можемо да је повратимо.]
- (50) *The ice of life* (22. 7. 2017) [Модификацијом пословице *variety is the spice of life* аутор је настојао да на занимљив начин уведе у причу о тзв. врелом леду као могућем праизвору живота на Земљи.]
- (51) *Horn of a dilemma* (4. 11. 2017) [У нешто измењеном облику идиом *on the horns of a dilemma*, у значењу „недоумица између два неповољна решења” (Милосављевић 2007: 161), овде се односи на дилему да ли треба легализовати трговину роговима носорога или ипак не.]
- (52) *Proof in the pudding* (27. 5. 2017) [Овако модификована пословица *the proof of the pudding is in the eating* представља увод у причу о резултатима тестирања неких добро познатих кулинарских савета.]
- (53) *An aspirin a day to keep depression away?* (7. 5. 2016) [Измењеном пословицом *an apple a day keeps the doctor away* аутор се пита да ли је један аспирин дневно довољан да спречи депресију.]
- (54) *Root of all ills* (17. 9. 2016) [Вишеструко модификујући пословицу *money is the root of all evil* аутор чланка нас упозорава да је једна обична бактерија у крви човека могући узрок многих болести.]
- (55) *More than meets the tongue* (8. 8. 2015) [Овај иновативни наслов, у чијој се подлози наша модификована изрека *there's more to someone/something*

than meets the eye, у значењу „стање је компликованије него што изгледа” (Милосављевић 2007: 102), односи се на откриће најновијег укуса – јапанског кокумија.]

- (56) *The calm after the superstorm* (10. 11. 2012) [У наслову чланка у којем је намера аутора била да укаже на радње које у будућности треба предузети да би се Њујорк заштитио од природних катастрофа (као што је ураган Сенди) нашла се вишеструко и мање-више успешно модификована пословица *after a storm comes a calm*.]
- (57) *Robot, robot, wherefore art thou robot?* (25. 12. 2010) [Домишљато и, рекли бисмо, духовито модификујући стих *O Romeo, Romeo, wherefore art thou Romeo?* из Шекспирове драме *Romeo and Juliet* аутор је успео да на један необичан начин уведе причу о хуманоидним роботима који могу не само да забаве већ и да покажу емоције онда када је то потребно.]
- (58) *Tip of the fatberg* (26. 1. 2019) [Незнатно модификовани идиом *the tip of the iceberg* овде је искоришћен с намером да се скрене пажња јавности на само врх проблема, тј. наслага масног отпада на канализационим цевима, са којим се становници неких великих светских градова, као што је Лондон, суочавају.]
- (59) *Not all calories are created equal* (18. 7. 2009) [Овде измењени устаљени израз *all men are created equal* односи се на заблуде у вези с калоријама које често проузрокују декларације на производима прехранбене и индустрије пића.]

4. Закључна разматрања

На основу 109 анализираних новинских наслова у чијој се подлози налазе модификовани устаљени изрази могуће је извести неколико закључака. Прво, језик нам се још једном представља као показатељ „социјалних циљева и попришта интеракција, широке скале и с вриједносним набојима” (Фишман 1978: 24). Друго, без намере да уопштавамо резултате нашег истраживања, свесни ограничености истраживачког корпуса, утисак је да се устаљени изрази из најразличитијих извора могу врло оригинално и успешно модификовати и искористити у сврху једног изражајнијег и сликовитијег извештавања и о темама из области науке и технологије, а које више од свега карактерише објективност, прецизност и сажетост. Такође се стиче утисак да научнопопуларни новински жанр не заостаје за другим новинским жанровима који су већ потврђени као плодно „тло” за настанак нових, премда најчешће оказионалних, вишелексемских јединица. У вези с изворима из којих су устаљени изрази црпљени, идиоматски и паремолошки фонд енглеског језика, затим књижевноуметничка дела (књиге, романи, новеле, драме и поеме), као и различити, махом добро познати производи попкултуре (филмови, ТВ серије, реплике и песме) показали су се као најплодотворнији у тежњама аутора да озбиљне и сложене научне и технолошке теме учине разумљивијим и интересантнијим широј читалачкој публици. Као најмање заступљени утврђени су цитати и крилатице. Даље, као један од закључака намеће се и тај да је за разумевање оваквих и сличних наслова потребно познавати не само језички већ и шири, друштвени контекст, а у оквиру њега посебно онај у којем се развијају савремена наука и технологија, те бити креативан и вешт колико и сам новинар-креатор.

Када је у питању успелост, па и оправданост употребе овако модификованих устаљених израза у насловима, у смислу њихове логичке повезаности са остатком, тј. темом чланка, она је утврђена у већем или мањем обиму код свих наслова. У оним, додуше, врло ретким случајевима у којима смо наслове оценили као мање успеле, порука која се преноси новим, модификованим изразом најчешће је недовољно јасна. Међутим, с обзиром на то да је у нашем корпусу ово ипак врло редак случај, мишљења смо да ауторе ових наслова треба похвалити не само за домишљатост, креативност, духовитост и брижљивост у одабиру и модификацији устаљеног израза већ и за то што они на овај начин, као што каже В. Петровић (1997: 16), устаљене изразе чувају од заборављања и актуализују у данашњем урбаном свету и савременој култури комуникације у којима извештавање путем карикатура, фотографија и бројева све чешће постаје замена за извештавање путем пуких чињеница. На крају, модификовани устаљени изрази у новинским насловима могу имати и своју практичну примену. Наиме, они се могу користити у едукативне сврхе, нпр. у настави језика и то не само с циљем богаћења вокабулара већ и укључивања оних, који на тај начин уче језик, у актуелна и важна догађања у свету.

Извори:

- Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/>. јануар–март 2019.
- Collins Online Dictionary. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>. јануар–март 2019.
- Dictionary by Merriam-Webster. <https://www.merriam-webster.com/>. јануар–март 2019.
- Google. <https://www.google.com/>. јануар–март 2019.
- Longman Dictionary of Contemporary English. <https://www.ldoceonline.com/>. јануар–март 2019.
- Macmillan Dictionary. <https://www.macmillandictionary.com/>. јануар–март 2019.
- New Scientist. <https://www.newscientist.com/issues/>. јануар 2019.
- Oxford English Dictionary. <https://en.oxforddictionaries.com/>. јануар–март 2019.
- Милосављевић 2007: Б. Милосављевић, *Енглеско-српски фразеолошки речник*, Београд: Завод за уџбенике.
- Партриц 2005: Е. Partridge, *A Dictionary of Catch Phrases, British and American, from the Sixteenth Century to the Present Day*, London and New York: Routledge.
- Сифринг 2004: Ј. Siefiring, *The Oxford Dictionary of Idioms*, 2nd edition, Oxford: Oxford University Press.
- Спик 2008: Ј. Speake, *The Oxford Dictionary of Proverbs*, 5th edition, Oxford: Oxford University Press.
- Спирс 2000: R. Spears, *NTCs American Idioms Dictionary: The Most Practical Reference for the Everyday Expressions of Contemporary American English*. 3rd edition, New York: NTC Publishing Group.

Литература:

- Врбинц, Врбинц 2011: А. Vrbinc, М. Vrbinc, Creative use of idioms in satirical magazines, *Jezikoslovlje*, 12(1), Osijek: Filozofski fakultet, 75–91.

- Глуксберг 2001: S. Glucksberg, *Understanding Figurative Language: From Metaphors to Idioms*, Oxford: Oxford University Press.
- Драгићевић 2009: R. Dragičević, O problemima identifikacije frazeologizama, *Südslavistik online*, 1: 35–44. <http://www.suedslavistik-online.de/01/dragicevic.pdf>. 18. 11. 2018.
- Кајпер 2007: K. Kuiper, Cathy Wilcox meets the phrasal lexicon, in: J. Munat (ed.), *Lexical Creativity, Texts and Contexts*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 93–112.
- Лакић 2009: I. Lakić, Modeli analize diskursa novinskih članaka, *Riječ: časopis za nauku o jeziku i književnosti*, 2, Nikšić: Institut za jezik i književnost Filozofskog fakulteta, 91–108.
- Лерер 2007: A. Lehrer, Blendalicious, in: J. Munat (ed.), *Lexical Creativity, Texts and Contexts*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 115–133.
- Мршевић Радовић 1987: Д. Мршевић Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.
- Мршевић Радовић 2008: Д. Мршевић-Радовић, *Фразеологија и национална култура*, Београд: Библиотека Књижевност и језик.
- Петровић 1982: В. Петровић, Неки типови трансформација фразеолошких израза у језику новина, *Зборник за филологију и лингвистику*, 25 (2), Нови Сад: Матица српска, 103–111.
- Петровић 1989: В. Петровић, *Новинска фразеологија*, Нови Сад: Книжевна заједница Новог Сада.
- Петровић 1997: В. Петровић, Употреба фразе у публицистичком стилу, *Култура језика: Зборник радова са савештовања*, Нови Сад: Извршно веће АП Војводине.
- Прћић 2016: Т. Прчић, *Semantika i pragmatika reči, treće, elektronsko izdanje*, Novi Sad: Filozofski fakultet. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2016/978-86-6065-356-9>. 20. 10. 2017.
- Ричардсон 2007: J. E. Richardson, *Analysing Newspapers: an approach from discourse analysis*, Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan.
- Ружић 2012: В. Ружић, Фразеолошки модели у новинским насловима, у: М. Ковачевић (ур.), *Српски језик, књижевности, уметности*, Књ. 1, *Структурне карактеристике српског језика*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 191–200.
- Силашки 2012: N. Silaški, Naslovi u sportskoj štampi kroz prizmu teorije pojmovne integracije, у: М. Ковачевић (ур.), *Српски језик, књижевности, уметности*, Књ. 1, *Структурне карактеристике српског језика*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 201–210.
- Силашки и др. 2009: N. Silaški, Т. Ђуровић, В. Радић-Бојанић, *Javni diskurs Srbije: kognitivističko-kritička studija*, Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.
- Фејзбергер 2007: A. Veisbergs, Occasional and systematic shifts in word-formation and idiom use in Latvian as a result of translation, in: J. Munat (ed.), *Lexical Creativity, Texts and Contexts*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 239–262.
- Фишман 1978: J. A. Fishman, *Sociologija jezika: interdisciplinarni društvenonaučni pristup jeziku u društvu*, Sarajevo: IGKRO „Svetlost”, OOUR Zavod za udžbenike.

MECHANISMS OF MODIFICATION OF FIXED EXPRESSIONS IN ENGLISH NEWSPAPER HEADLINES

Summary

The present paper analyzes 109 modified fixed expressions excerpted from newspaper headlines published in online editions of *New Scientist* from January 2009 to January 2019. Namely, such multi-word units, in their original or modified forms, are primarily used in headlines with the aim to communicate information in a short and effective way (Silaški et al. 2009: 178). Therefore, the aims of the paper are: (a) to identify the mechanisms used in modifying these fixed expressions, (b) to determine the frequency of each mechanism in the corpus, (c) to investigate the extent to which such modifications are logically related to the main idea of the article, and (d) to identify the sources of these fixed expressions. In achieving these aims, interpretative and contextual methods of analysis are employed. The analysis has shown that these expressive linguistic units are extracted from various sources and modified in one of the five ways, with a number of cases where more than one mechanism is used. With regard to their logical connection to the main idea of the article, almost all the headlines can be considered more or less successfully modified.

Key words: fixed expression, modification, newspaper headline, English

Gorica Tomić